

Kapitalizmin Bütünsel Bir Analizi: John Maynard Keynes

Şule Daldal

Yrd. Doç. Dr.
Marmara Üniversitesi,
İİBF Ç.E.E.İ.B.

Özet: Sosyal politikanın gelişim olanakları uygulanan iktisat politikası ile sıkı bir bağ içerisindedir. Bu yazı kapsamında neo-liberal iktisat politikalarına alternatif olabilecek Keynesci iktisat politikalarının temel önermeleri irdelenmektedir. Faiz oranı, yatırımlar, işsizlik bağlantısı ortaya konarak, finans sermayenin kontrolsüz birikiminin kapitalist dinamiklerin gelişimine nasıl sekteye uğrattığı açıklanmaktadır. Finans sermayenin uluslararası ölçekte dolaşım mekanizmaları, reel sektör yatırımlarının küresel rekabet koşullarında neden dibe doğru bir yarışa zorlandığı tartışılmaktadır. Günümüz emperyalizm koşullarının; serbest piyasa ekonomisine terk edilmiş ve her türlü düzenleyici mekanizmadan yoksun bırakılmış bir iktisadi işleyişin, hem tüm dünyanın hem de tek tek ülkelerin iktisadi ve sosyal yapılanması üzerindeki etkiler sergilenmeye çalışılmıştır. Başka bir küreselleşme ve başka bir iktisat politikasının temel özellikleri ve uygulanma olanaklarının ortaya konması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Keynes, sosyal politika, finans sermaye, neo-liberalizm, emperyalizm.

An Overall Analysis of Capitalism: John Maynard Keynes

Abstract: Progress opportunities of the social policy is strictly dependent on the economy policy applied. Within this article, basic propositions of the Keynesian economy policy that might be alternative to neoliberal economy policies are examined. By revealing the relationship between interest rates, investments and unemployment, it is explained how the uncontrolled accumulation of the financial capital brings the development of the capitalist dynamics to a standstill. Circulation mechanisms of the financial capital at an international level and why the real sector investments are driven to a race heading directly to the bottom are discussed. It has been attempted to present the effects of current imperialism conditions and an economic operation abandoned to the free market economy and deprived of any kind of regulating mechanism on the economic and social construction of both the separate countries and the world as a whole. Introducing the basic characteristics and implementation opportunities of another globalization and economy policy is aimed at this study.

Keywords: Keynes, social policy, financial capital, neoliberalism, imperialism.

Giriş

Sosyal politika alanının etkilendiği en önemli tartışmalar devletin ekonomiye müdahalesinin gerekliliği üzerinden yükselmiştir. İstihdam düzeyi, işsizliğin ortadan kalkması, gelir dağılımı, sosyal haklar, demokratik gelişme, teknolojik gelişme gibi konular iktisadi modeller ile yakından ilişkilidir. İktisat teorilerinde farklı akımlar bu sorunlara farklı çözümler önermektedir. Elimizde bulunan üç temel teorik akım, liberal iktisat, Keynes iktisadı ve sosyalizm teorileridir. Bunlar arasındaki ilişki ve çelişkilerinin ortaya konması hem bilimsel anlamdaki teorik tartışmalar hem de bunların gerçek hayata yansiyacak politik sonuçları açısından önemi hiç yitirmemektedir.

Devletin ekonomiye müdahalesinin yanlış bulunduğu iktisat akımlarının tarihi çok eskidir. 20. yüzyılın başında yaşamış olan İtalyan iktisatçı Vilfredo Pareto gelirlerin aşırı çarpıklığını istatistikî olarak analiz etmiş ve tarif etmiş olanların başında gelir. Yazar farklı toplumlarda ve farklı zamanlarda gelir eşitsizliğinin yeknesaklığının o kadar etkisi altında kalmıştır ki, kaçınılmaz bir eşitsizlik kanunu ileri sürmüştür. Fikirlerini kabaca şu şekilde ifade edebiliriz: Eşitsizlik için yapılabilecek herhangi bir şey yoktur. Eşitsizliği tayin eden temel kuvvetler devlet müdahalesiyle değişmeyecek kadar güçlü ve süreklidir (Samuelson, 1973: 904).

Bu konuda Pareto Klasik iktisatçıların çoğunun geleneğini izliyordu. Papaz Maltus, Borsa komisyoncusu Ricardo ve bunların fikirlerini halka indiren öğrencileri iktisatın kasvetli bir ilim olduğunu ve gelir bölüşümünün değiştirilemeyeceğini öne sürüyorlardı. Emeğin ücretinin, toprağın rantının, sermayenin karının siyasi kudret tarafından değil, iktisadi bir kanunla tayin edildiğini ileri sürmekte idiler. İşçi sendikaları veya reformcu siyasi partilerin hayatın bu gerçeklerini değiştirmek için devleti etkilemeye çalışmalarının eninde sonunda başarısızlığa uğrayacak bir girişim olduğunu iddia ediyorlardı. Bu teşebbüslerin sonucu olarak, bölüştürülecek sosyal hasılanın küçüleceği ve muhtemelen gene eskisi gibi bölüştürüleceği savunuluyordu (Samuelson, 1973: 905).

İşçi sınıfının özgürlük ve eşitlik mücadelesinde önüne dikilen "bilimsel" engel böylece şekillenmiş oluyordu. Bu çizilen teorik çerçeve içerisinde kapitalist sistem içerisinde işçi sınıfının alacağı haklar, sistemi bozan düzenlemeler olacaktı. İşçilerin ücretleri iktisadın "bilimsel" yasaları tarafından tayin edilince, kapitalizmin "bilimsel" işleyiş yasaları karşısında yapılacak bir şey de kalmıyordu.

Samuelson'a göre Karl Marx da bütün bu liberal teorisyenler ile aynı fikirde idi. Marx, David Ricardo'nun analiz kabiliyetine hayrandı. Marx kapitalizm'de işçilerin ve köylülerin durumunda bir düzelme olamayacağını kabul ediyordu. Proleterler sömürülmeye mahkumdu. Marxist doktrinlerin daha kaba şekline göre çalışan sınıfların sefaletе düşmesi kaçınılmaz bir şeydi. Kapitalizm altında zenginler daha da zenginleşecek, fakirler daha da fakirleşecekti. Mademki bütün bu fenalıklar kapitalizmde oluyordu, bunun mantıklı sonucu kapitalizmi savmaktı. Daha doğrusu, sosyalizmin bilimsel

önergelerine göre kapitalizm kendi içinde bulunan tezatlardan dolayı çökecekti; zengin olanlar daha da zenginleştikçe, monopolcü finans rekabeti aşındırdıkça, konjonktür dalgaları şiddetlendikçe, nihai buhran kapitalizmin çökmesine yol açacaktı. Bu itibarla sosyalizme götürecekt kaçınılmaz devrimin meydana gelmesini beklerken, geriye doğru işlemeyen bu sürece ayak uydurmaktan başka bir şey yapılamazdı (Samuelson, 1973: 905).

Bu noktada ilginç bir çakışma ortaya çıkmaktadır. Liberal iktisatçıların yaptığı kapitalizm analizine sıkıştırılmış bir Marxist yorum, son çözümlemede, kapitalizmin liberal politikalarına mahkûmiyeti de beraberinde getiriyordu. Ya sosyalizm ya liberal iktisat ikilemi, kapitalizm içi iktisadi düzenlemelerin önünü kapatan bir teorik argümana dönüşüyordu. Bu tarz bir tahlilin politik sonuçları ve sosyal politika alanındaki mücadele dinamiklerine etkisi, sanıldığından çok daha büyüktür. Özellikle sendikal talepler, işsizlikle mücadele gibi konularda kısa vadeli politik hedeflerin belirlenmesi ve bu yolda ayakları yere basan somut taleplerin geliştirilmesi anlamında bu teorik tespitler belirleyici olmaktadır. Günümüzde liberal iktisadi politikaların entelektüel hegemonyası ile iktidarda bulunanlar, mevcut iktisadi dinamiklerin bir iktisat kanunu olduğu, kapitalizmin başkaca bir yolu olmadığı, ücretlerin artışının sosyal hakların geliştirilmesinin sistemi bozacağını ileri sürmektedirler. Sosyal politika alanının geliştirilmesi bu argümanın teorik olarak yanlışlanması ile sıkı bir ilişki içerisinde.

Keynes yukarıda açıklanan iki akımdan farklı bir kapitalizm analizi yapmıştır. Marx'ın ve Ricardo'nun kapitalizmin işleyiş mekanizmalarına dair ortaklaşmaları söz konusu olurken, Keynes bu tahlillerden bir kopuşu gerçekleştirmiştir. Keynes'in kapitalizmin işleyiş mekanizmalarına dair açıklamaları, bu sistemin içerisinde sosyal politika alanında yapılacak düzenlemelerin gerçek bilimsel altyapısını oluşturması anlamında büyük önem taşımaktadır. İktisadi anlamda bilimsel temele oturtmadığımız sosyal talepleri dillendirmenin yaratacağı etki ile bilimsel anlamda iktisadi mekanizmaların işleyişinin önünü açan somut talepler olarak sosyal hakların dile getirilmesi arasında çok önemli bir etkinlik farkı bulunmaktadır.

Sosyalizm diyordu Keynes, sonrası içindi -ekonomik sorunun çözüme kavuşturulmasından sonra- bu da klasik Marxizm ile tuhaf bir bağlantı anlamına geliyordu (Skidelsky, 2003: 39). Yani Keynes nasıl bir toplumda yaşamak istersin sorusunun cevabını sosyalizm diye verebilirdi. Ancak içinde yaşadığı toplumsal dinamiklerin, kapitalizmin o gün geldiği düzeyin içerisinden bir toplumsal analiz yaptığında, sosyalizm için erken olduğunu söylüyordu. Ekonomik sorunun çözüme kavuşturulmasından Keynes'in anladığı şeyler ise, ücretlerin yükselmesi, çalışma saatlerinin kısalması, sosyal devletin tüm alanlarda en gelişmiş formlarının kurulması idi. Keynes'in keşfettiği şey, bu mekanizmaların kapitalizmin işleyişini bozan değil düzelten mekanizmalar olduğu idi. Tam bu noktada Marx'dan ve tüm liberal iktisatçılardan ayrılıyordu.

İktisat yazınındaki Keynes'e dair tartışmaları incelediğimizde dikkat çeken özellik, genellikle iktisat disiplini ve matematiksel iktisadın sınırları

içerisinden olan bitene bir yanıt verme çabasıdır. Bu yanıtların a-piori temel aldıkları gerçek ise şudur: 1971'de ABD Bretton Woods düzenlemelerine son vermiştir. Çünkü Keynes'in iktisadi önermeleri doğru çıkmamıştır. Enflasyon oranları yükselmeye başlamıştır. Makro düzeyde Keynes'in teorisinin işlemediği ve yanlışlandığı önkabulü ile hareket edilmiştir. Bu önkabulden yola çıkan çeşitli iktisatçılar, birçok farklı biçimde, Keynes'in bir yerlerde teorik hata yaptığını peşinen kabul etmişlerdir. Sonuç olarak ise bu hataları bulma işine girişmişler ve teoriye çeşitli yerlerinden eklemeler ve çıkarmalar yapmaya çalışmışlardır.

Bu yazıdaki analizin çıkış noktası Keynes'in teorisinin pratikte yanlışlanmadığı argümanına dayanmaktadır. Keynes'in teorik önermelerinin pratik hayata ne düzeyde yansdığı, hangi noktalarda eksiklikler ve hatalar yapıldığı önemli bir tartışma alanıdır.

Bir iktisat teorisinin uygulamaya konulması çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. İktisat teorilerinin bilimsel olarak doğru önermeler içerip içermediği kadar onların hangi tarihsel dönemde hangi güç ve iktidar ilişkilerine uygun düşüp düşmedikleri de büyük önem taşımaktadır.

Pozitif bir iktisat teorisinin var olup olmadığı halen tartışılmaktadır. Deneyimler gösteriyor ki, teorik analizin soğuk demiri, iktisat politikası alanında farklı bir biçime girmektedir. İktisatta bilgi ve çıkar başka hiçbir bilimde olmadığı ölçüde iç içedir ve gerçekten pozitif bir teori yalnızca ideal olarak düşünülmelidir. Öte yandan, soyut modellerin hiçbir patirik geçerliliğe sahip olmadıklarının düşünülmesi de doğru olmayacaktır (Felderer, Homburg, 2010: 165). Sorun bu iki alandaki çalışmanın ortaya çıkardığı özgün içeriğin geniş kitlelere anlatılabilecek somutlukta ifade edilmesidir. Aksi halde iktisat formüllerinin arkasına gizlenen çıkarları, güç ve iktidar ilişkilerini açıklama olanağı ortadan kalkabilir. Bu anlamda iktisatçıların gerek tek tek ülkelerin gerekse dünyanın politik şekillenmesinde başka hiçbir disiplinle kıyaslanamayacak kadar çok büyük sorumlulukları olduğunu söyleyebiliriz.

Keynesyen uygulamalar kapitalizmin belirli bir tarihsel döneminde gerçekleşmiştir. Bu tarihsel döneminin derinlemesine analizi bize o dönemin uluslararası iktisadi güçlerinin yapısının böyle bir iktisat politikasının tercih edilmesinin gerçek nedeni olduğunu da göstermektedir. ABD, 1944 yılında Bretton Woods Anlaşmasının başını çektiği dönemde dünyanın sanayi devi konumundadır. Tam bu nedenle o dönemde kapitalizmin içine düştüğü krize sanayi sermayesinin birikiminin önünü açarak bir çözüm getiren Keynes'in önermelerine sıcak bakabilmiştir (Daldal, 2006).

Keynes'in teorik argümanlarının en azından bir kısmı, 1944 yılında ABD öncülüğünde imzalanan Bretton Woods Anlaşması ile dünya çapında pratiğe geçirilmeye başlanmıştır. Ancak bu pratik uygulamalar çok sancılı başlamış ve Keynes'in istediği biçimde şekillenmemiştir. Keynes'in temel fikirlerinden biri, para ve iktisat politikalarının ancak uluslararası sermaye hareketlerinin düzenlenmesi ile hayata geçirilebileceğidir.

Keynes'e göre likidite temini için sermaye hareketlerinin kontrolü bir önkoşul teşkil etmektedir. Çünkü spekülasyon ve kısa vadeli dolaşıma giren sermaye, uzun vadeli yatırımlar için işlevsel olamaz. Bu nokta Keynes ve White arasındaki önemli bir tartışma konusunu oluşturmuştur. White'a göre sermaye kontrolü "akıl kontrolü" olarak değerlendirilmekte iken Keynes'e göre sermaye hareketleri kontrolü uluslararası finans sisteminin işlemesi için gereklidir ve önermesinin kalbini teşkil ediyordu (Muchlinski, 2005: 66).

Keynes planında ilk olarak ulusal paradan kopulmasını talep ediyordu. Kurlar ve krediler ile ilgili katı kurallara da karşıydı. Merkez bankaları Dünya Merkez Bankası ile koordinasyon içerisinde dış ticaret açıklarını koordine etmekle yükümlü olmalıydı. Merkez bankaları için belirsizlik ve yetersizlik ortamında çözüm bulmak merkezi önem taşımaktaydı. Bir merkez bankasını stratejik görevi pazar beklentilerini yönetmek ve pazar tarafından rehin alınmayı önlemektir. Bu oyunda homojen olmayan tarafların ekonomideki para temini ve fiyat istikrarı fonksiyonlarını doldurabilmek için, esnek gelişim taslaklarına ihtiyaç olduğunu söylüyordu (Muchlinski, 2005: 69).

Keynes'in önerilerini anlamak, öne sürdüğü ödemeler dengesi tanımını, modelin biçimsel bir unsuru olarak değerlendirilmemeyi gerektirir. Keynes bunun ekonomik gerçekliğe göre düzenlenmesini önermekteydi. Model analizin bir başlangıç noktasını oluşturuyor ancak bitiş noktasını oluşturmuyordu. Ülkelerin kendi içlerindeki yapılanmaları aynı bireyler gibi kendi tercihleri doğrultusunda geliyordu. Bireylerin beklentileri ve seçimleri belirlenen genel çerçeve içerisinde hareket imkânına sahipti. Burada katı davranış modellerinin dayatılması işlevsel değildi. Bireysel seçim Keynes'in terminolojisinde önemli bir yer tutuyordu (Muchlinski, 2005: 71).

Keynes'in teorisini kurgularken içinde bulunduğu İkinci Dünya Savaşı koşulları göz önüne alındığında, temel motivasyonlarından birinin savaşın ortadan kalktığı bir dünyanın iktisadi modelini kurgulamak olduğu da anlaşılmaktadır.

İlk olarak Keynes'in ana motifi, ödemeler dengesinin çift taraflı çözümlerini ortadan kaldırmak idi. Çünkü buradan ortaya çıkabilecek başka savaşların tehdidini görüyordu. İkinci olarak ödemeler dengesi açık veren ülkeleri harekete geçirmeyi hedefliyordu. Üçüncü olarak ise Keynes'in niyeti, uluslararası finans hareketlerinin belli bir ülkenin finans ve para politikasından bağımsız olarak düzenlenmesi idi. Bütün bu üç noktada ABD tarafı tamamen farklı bir pozisyon almışlardır. Bu Keynes'in planının kabul edilmeme nedenini oluşturmuştur. Borçlu ve alacaklı ülkeler arasındaki iktisadi ilişkilere ilişkin anlayışın dönüşümü açısından bu plan bir fırsat niteliğinde idi. Keynes bu fırsatı 1940'lı yıllarda somut olarak açıkça ortaya koymuştu ve IMF'nin dönüşümünün güncel önermeler ile gerçekleşmesini öngörüyordu (Muchlinski, 2005: 72).

Bir ülkenin kotası, onun dünya ticaretine katılım oranına göre belirlenecekti. Ancak Bretton Woods da bu kota meselesi de ABD'nin çıkarlarına uygun olarak şekillendi. Altın standardı konusunda da Keynes

altına ABD parasının değil Bancor'un sabitlenmesi gerektiğini savunmuştu (Muchlinski, 2005: 66)¹.

Keynes Planı yakından incelendiğinde, dünya uluslarının bir arada yaşayabilmesi için bütünün çıkarlarına göre organize edilmiş sistematik bir yapı olduğu farkedilmektedir. White planı ile bu sistematik yapı ABD'nin çıkarları doğrultusunda revize edilmiş ve bütünselliği bozulmuştur.

Bütün eksiklerine rağmen Bretton Woods uluslararası kurumlar ve ulus devlet aracılığı ile yaratılan konsensusta yüksek finans kesiminin güçlerini sınırlamak amacıyla müdahale edilmesi anlamına gelmiştir. (Amin, 2008:128)

Bretton Woods ile tüm katılımcı üye ülkelerin para birimleri dolar bazında sabit kura çevrilmiş ve böylece *büyük ticari ve bilânço eksikleri olan ülkelere destek sağlayan* Uluslararası Para Fonu IMF oluşmuştur. (Grefe, Grefrath & Schumann, 2003: 25)

Ama bu sistem aynı zamanda çekirdeğinde başarısızlığı da barındırmıştır. Çünkü Keynes tarafından önerilenin tersine, süper güç olarak yeni tırmanan ABD hükümeti ABD merkez bankasının bu sisteme uyma zorunluluğunu engellemiştir. Bretton Woods Sistemi Batı'nın piyasa ekonomisini, para siyasetlerini ulusal çıkarlar doğrultusunda kullanamayacak şekilde kayıtsız şartsız Amerikalıların ellerine bırakmıştı. Sonunda anapara biriminin değer kaybetmesi ve likit sermayenin spekülâtif amaçlar için güçlendirilmesi sistemi patlatmıştır (Grefe, Grefrath&Schumann, 2003: 26).

Anapara biriminin neden değer kaybettiği ise asıl cevaplanması gereken sorudur. Keynes'in teorisinin yanlışlandığı iddialarına temel teşkil eden nokta tam da burada düşümlenmektedir. Ortaya çıkan sonuçları veri kabul edilip, gerçek nedenlere inilmemesi, yüzeysel tahliller ile sınırlı analizler yapılması, Keynes'in teorisine saldırıların kullandıkları başlıca yöntem olmuştur.

Keynesyen iktisat politikasının tercih edilmesinin nedenlerinin doğru analizi, bu iktisat politikasının terk edilmesinin nedenlerinin de doğru analiz edilmesinin önünü açmaktadır. 1971 de ABD'nin Bretton Woods Anlaşmasını feshetmesinin ardındaki gerçekler ise, disiplinlerarası bir bakış olmadan yapılması mümkün olmayan bir tahlil özelliği taşımaktadır (Daldal, 2008). Belirli tarihsel koşullarda toplumsal dinamikler iktisat disiplini çerçevesinde sadece sonuçların gün ışığına çıktığı ancak nedenlerin başka toplumsal alanlara saklandığı bir gerçekliğe denk düşebilmektedir. O zaman o nedenleri bulmak iktisatçıların tek başına gerçekleştiremeyeceği bir karmaşık sürece dönüşebilmektedir. Kapitalist ekonomilerin yaşadığı krizlerin nedenleri, iktisat disiplininin sınırlarını aşan, üretim sisteminin ve üretim organizasyonunun derinlemesine tahlillerini gerekli kılan bir gerçekliğe denk düşebilir. Bretton Woods sisteminde ABD kendi çıkarlarını koruma adına Keynes'in önermelerine karşı çıkıp, White planını işleme koymuştur. Kendi güç ve iktidarını tüm uluslararası topluluğun çıkarları aleyhine ve Keynes'in bilimsel önermelerini dikkate almama pahasına pekiştirme çabası, öncelikle ABD'yi vurmuştur.

---

¹ Bakınız, Daldal (2008).

Kendi kazdığı kuyuya kendi düşen ABD sonraki süreçte liberal iktisadın çıkarlarına uygun düştüğü iddiasıyla dünyayı neo-liberal iktisadın egemenliğine bırakmıştır (Daldal, 2009).

Dünya şu an liberal iktisat temelli uygulamalar ile dibe doğru bir akış içerisinde. Bu akışı yukarıya doğru çevirecek müdahalelere gerek vardır. Keynesyen iktisat içerisinde farklı akımların varlığının analizi şu açıdan önemlidir. Hangi akımlar bu dibe doğru yarıyı devam ettirme ancak hızını yavaşlatma anlamına gelmekte, hangi akımlar bu akışı gerçek anlamda yukarıya doğru akacak şekilde tersine çevirmeye yetecek özellikler taşımakta. Bu tartışmaların asıl önemi sadece entelektüel bir pratik anlamında değil, hayata dair dönüştürücü bir işlevi olması noktasında ortaya çıkmaktadır.

Bugün Keynes'in önermeleri hem liberal iktisatçıların, hem bir kısım sosyalist iktisatçıların hem de Keynes'in devamı olduğunu iddia eden iktisatçıların üzerinde uzlaşabildikleri eleştirilere uğramaktadır. Bu anlamda Keynes'in önermelerinin arkasında durmak, gittikçe daha çok yalnızlaştırılan bir teorisin doğrularını bulup sahip çıkmanın tüm zorluklarını da beraberinde taşımaktadır.

Keynes adına çeşitli ekler getirerek çok farklı okullar ortaya çıkmıştır. Bunların büyük çoğunluğu Keynes ekini kullanıp Keynes'i yanlışlamaya çalışan iktisatçılardan oluşmaktadır. Tüm bu tartışmaların içeriğinin analizi bu yazının sınırlarını aşmaktadır. Ancak Keynes adını kullanarak yazılıp çizilen, gazete makalelerine dahi konu olabilecek düzeyde popülerleşen bir takım sınıflandırmaların genel bir değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu açıklamalar Keynes'in adının geçtiği değişik ekollerin aslında az ya da çok bu teoriden nasıl uzaklaştıklarının da bir ispatı olması açısından önemlidir.

Bu noktada farklı paradigma temsilcilerinin tipik bir davranışına vurgu yapmakta yarar vardır: Birçok ekol temsilcisi, kendi paradigmaları için tehlikeli olan argümanları esneterek kendi taslaklarına dahil etmektedirler. Bir teoriyi etkisizleştirmenin en etkili yolu olarak seçilmiş bu yöntemin, Keynes'in teorisine de uygulanması iki nedenden ötürü anlaşılır olmaktadır: Bu iktisat modelinin teorik değeri ve günümüze ışık tutan uygulanabilme olanaklarının somut gücü.

Keynes'i Yorumlayanlar

1929 bunalımı ile birlikte akademik alanda klasik makro iktisat okulu gözden düşmüş, yerini Keynesyen makro iktisat okulu almaya başlamıştır. Klasik makro iktisadın gözden düşmesi ile beraber iktisat, mikro iktisat ve makro iktisat sınıflandırması altında öğretilmeye başlanmıştır.

Mikro iktisatta klasik bir düşünür olan Leon Walras'ın görüşleri, makro iktisada ise John Maynard Keynes'in görüşleri hâkim olmuştur. Ancak bu iki iktisatçının görüşleri arasında temel bir fark vardır: Keynes'in iktisada getirdiği devrim niteliğindeki en büyük yenilik, ekonomiye makro bakmasıdır. Klasiklerin genel eğiliminden farklı olarak Keynes makro değişkenler ve bunlar arasındaki ilişkiler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Onun dengeden

anladığı makro ekonomik dengedir. Walrascı genel dengeye alternatif getirmiştir. Walras yasasına göre, sistemde yer alan herhangi bir piyasada dengesizlik varken diğer bütün piyasaların dengede olması mümkün değildir. Buna karşılık Keynes'de işgücü piyasasında bir arz fazlası (işsizlik) varken diğer piyasalar (mal ve para piyasaları) dengede olabilmektedir. Bu nedenle eğer Walras geçerli ise Keynes'in Genel Teorisi yanlıştır; ya da eğer eksik istihdam dengesi gerçekleşebiliyorsa Walras Yasası geçersizdir (Başoğlu, 2004: 13).

Ancak bu yan yana gelemeyecek iki analizi bir araya getirme uğraşı, birçok farklı ekolün doğmasına da neden olmuştur. 1955 yılında P. Samuelson, bu iki farklı yaklaşımı "Neoklasik Sentez" başlığı altında uzlaştırma çabasına girmiştir. Klasik görüş ve Keynes'in fikirlerini barıştırdığı iddiasında olan Neo-klasik Sentez belli bir dönem hâkim iktisat görüşü olarak anılmıştır (Bocutoğlu, 2004: 13).

Neo-klasik sentez "Keynesyen okul" veya "Keynesyen teori" olarak adlandırılmaktadır. Buradan doğan önemli kavram kargaşasına dikkat çekmekte fayda vardır. "Keynesyen okul" veya "Keynesyen teori", Keynes'in kendi teorisi ile karşılaştırılmamalıdır. Bunun bir ayağı sağlam bir şekilde Klasik teori temeline, öteki ayağı ise "yeni" ve "ilerici" olarak gördüğü "Genel Teori" ye dayanmaktadır. Bu nedenle bu yorum Neo-klasik Sentez olarak isimlendirilmektedir. Keynesyen iktisatçıların en ünlüleri Hansen, Hog, Klein, Magidliani, Samuelson ve Tobin'dir (Felderer ve Homburg, 2010: 101).

Lapavistas'a göre; Keynesçilik, savaş sonrası dönemin "karma ekonomi" sinin kendinden emin görüntüsünü ifade eden ideolojik bir terim haline gelmiştir. Bu ideoloji, 1950 ve 1960'lı yıllarda, ABD ve İngiltere'nin önde gelen iktisat bölümlerinde ortaya çıkan kurumsal bir yapı olan "neoklasik sentez" in makro iktisat kuramında akademik bir destek bulmuştur. Akademik iktisatçılar, Keynes'in makro iktisadının radikal unsurlarını artık tanınamayacak hale gelinceye kadar sulandırmışlardır. "Neoklasik Sentez" göre kitlesel işsizlik sadece ücretlerin aşağı doğru esnek olmadığı hallerde ortaya çıkabilir ve bu durumda hükümetin müdahale edip toplam talebi desteklemesi gerekir (Lapavistas, 2008: 64).

Neoklasik Sentez, kısa dönem için Keynesçi önermeleri, uzun dönem için de tam istihdam dengesine yönelmeyi kabul etmiştir. J.Robinson gibi iktisatçılar neoklasik sentezciler için "gayrimeşru" "sulandırılmış" Keynesçiler gibi ifadeler kullanmışlardır (Başoğlu, 2004: 20).

Bu sulandırılma farklı adlar adı altında sürdürülmüştür. Örneğin kendisini "tam Keynesyen model" olarak tanımlayan model, Keynes'in temel önermelerine karşı çıkan özellikler taşıyabilmektedir. Bu model Klasik modele çok yakın bir modeldir. Özellikle tam istihdamın sürmesi konusunda şu tespitleri yapmaktadır: Sistemde herhangi bir "katılık" ya da "yanılsama" olmadığından para politikasının herhangi bir reel değişikliğe yol açmaması beklenir. Para politikası reel değişkenler bakımından hem gereksiz hem de etkisizdir (Felderer ve Homburg, 2010: 196).

Gerçekte ise para politikası Keynes'in teorisinin can damarıdır. Bu temel noktada bir sapma oluşturup, sonra da ekolün kendisine "tam Keynesyen" olarak adlandırması, bu alandaki tanımlamalar konusunda nasıl bir çarpıtmanın yaşandığının kanıtıdır.

Bir diğer ekol Post-Keynesyenlerdir. Post-Keynesyen Teori, Keynesyen teorisinin aksine, Klasik teoriye temelden karşı çıkar. Keynes'in Neoklasik Sentez şeklinde paketlenmesine de itiraz ederler. Bu nedenle Neoklasik Sentez'i "piç Keynesçilik" olarak nitelendirirler. Post-Keynesyen yazarlar türdeş bir ekip oluşturmaktan çok uzaktırlar; bununla birlikte iki farklı düşünce çizgisi ile ayırt edilebilirler. Reel ya da parasal güçleri vurgulamaları ile birbirlerinden ayrılırlar. Para ve belirsizlik kavramlarına önem verenler, neoklasik analizi tümüyle geçersiz görürler. Bir ölçüde egemen Ortodoksluklara uzak olduğundan ve tutarlı bir teori arz etmediğinden, postkeynesyenizmi tanımlamak güçtür. J. Robinson, N. Kaldor, M. Kalecki, G. Shackle, P. Davidson, J. Kregel, V. Chick ve H. Minsky v.d. ile temsil edilmektedir (Felderer ve Homburg, 2010: 101).

Post-Keynesci iktisatçıların dikkat çeken bir özelliği de, hem sektör el hem de toplam talepteki değişimleri, görelî fiyatlardaki değişimlerden çok gelirdeki değişimlere bağlamalarıdır. Ücretler emek piyasasında değil, sözleşme ile belirlenir. Ücretlerin belirlenmesinde politik, tarihsel, sosyolojik, psikolojik unsurlar etkilidir. Dolayısıyla sendikaların gücüne bağlı olarak ücretler, emeğin marjinal verimliliğinden sapabilir (Başoğlu, 2004: 30). Post-Keynesci iktisatçıların, ortaya hepsince benimsenen genel bir kuram koyamamış olmaları nedeniyle Post-Keynesci "ekol"lerden söz etmek daha doğrudur (Başoğlu, 2004: 18).

Keynes'in teorisini eleştirenlerin yarattığı akımlardan bir diğeri de Neokeynesyen teoridir. Bu teori özünde Walrasyan'dır. Bununla birlikte, kalıcı bir piyasa temizlenmesinde ısrarlı olmayan ve böylece potansiyel olarak "Keynesyen" sonuçlara ulaşan bireysel optimizasyon davranışına dayanan mikro ya da makro iktisadi bir yaklaşım sergilemektedirler (Felderer ve Homburg, 2010: 303).

Bir diğer akım Yeni Keynesyen Teoridir. Bu teorisinin merkezinde Neokeynesyen teoride yer alan ücret, faiz ve mal fiyatı yapışkanlıkları vardır. Bunlar Neokeynesyen teoride Walrasyan aktörlerin hatalarına bağlı iken, Yenikeynesyen teoride çok sayıda nedene bağlıdır. (Felderer, Homburg, 2010:369) Yeni Keynesyen makro iktisat okulu 1980'li yılların başında doğmuştur. G. Mankiv, J. Stiglitz, G. Akerloff, A. Yellen, O. Blanchard, E. Phelps, D. Romer, B. Bernanke gibi isimlerle temsil edilmektedir (Bocutoğlu, 2004: 13).

Tüm bunların ışığında, Keynesyenler ve Neo-Keynesyenler bir yanda, Postkeynesyenler öte yanda, sırasıyla *aksaklıkçılar* ve *köktenciler* olmak üzere iki grup oluşturdukları ileri sürülmektedir. Aksaklıkçılar (Keynesyenler ve Neo-Keynesyenler), genelde ekonomiyi tam istihdama yöneltecek güçlerin var olduğu şeklindeki klasik görüşü paylaşırlar. Ancak piyasa mekanizmasındaki

aksaklıklar nedeniyle, bunun sağlıklı bir şekilde çalışmadığına inanırlar ve bu nedenle 'laissezfaire' politikası yerine devlet müdahalesini önerirler (Felderer ve Homburg, 2010: 101). Öte yandan köktenciler (Post-Keynesyenler) bu tür piyasa güçlerinin varlığını yadsırlar. Onlara göre, serbest piyasa ekonomisinde, ekonomiyi kendiliğinden tam istihdama yönelten bir eğilim yoktur. Ancak bu görüş Post-Keyneslerin zorunlu olarak serbest piyasa ekonomisini yadsımlarına yol açmaz; sadece bazı kurumsal değişiklikler önermeleri anlamına gelir (Felderer ve Homburg, 2010: 102).

Tüm bu farklı akımlar, Keynes'in önermelerinin belirli bölümlerini revize ettiklerini düşünmüşlerdir. Devletin ekonomiye müdahalesinin kapsamı ve sınırları, maliye politikaları, para politikaları, enflasyon, işsizlik, denge v.b. konularda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Görüldüğü gibi her ekol Keynes'in teorisinin bir yönünü değiştirmeye kalkışmış ve onun özgün niteliğini az ya da çok tahrip etmiştir. Bugün Keynes'in teorisinin ele alınış biçimi iki açıdan önem taşımaktadır. İlk olarak bugün içinde bulunduğumuz koşulları açıklama gücü açısından, ikinci olarak da bu koşullara alternatif doğru önermeleri sunma açısından. Bu bütünsel teorisinin tüm elemanlarını incelemek bu yazının sınırlarını aşsa da, bugünü tahlil ederken büyük önem taşıyan faiz oranı, yatırımlar ve işsizlik konularına değinmekte fayda vardır.

Faiz Oranı, Yatırımlar Ve İşsizlik

Keynes'in teorisinde faiz oranı, likidite tercihi, reel sektör yatırımları, tam istihdam, talep yaratıcı politikalar, vergi politikaları, kamu harcamaları gibi alanlar bütünsel bir resmin parçaları gibidir. Keynes (2008: 207) sanki bugünkü dünyayı açıklarmışçasına;

"dünyanın birkaç binyıl süren bireysel tasarruftan sonra biriken sermaye varlıkları çerçevesinde hala fakir olmasının ne insanlığın ihtiyatsız eğilimleri ve ne de savaşın yarattığı yıkımla değil de, önceleri toprak sahipliğine ve şimdi de paraya bağlanan yüksek likidite primiyle açıklanabileceğine inanıyorum."

tespitini yapmaktadır. Paraya bağlanan yüksek likidite primine dair analizlerinde faiz oranından ne anlaşılması gerektiği özel bir öneme sahiptir:

"*Treatise on Money* adlı kitabımda, doğal faiz oranını, tasarruf oranı ile yatırım oranı arasındaki eşitliği sürdüren faiz oranı olarak tanımladım... Önceleri bana çok umut vadeden bir fikir olarak görünen 'doğal' faiz oranı kavramının, artık yararlı olacağı ya da analizimize önemli katkıda bulunacağı düşüncesini taşımıyorum. Söz konusu faiz oranı, sadece *status quo*'nun sürdürülmesini sağlayacak faiz oranıdır ve genelde böylesi bir *status quo*'nun hakimiyetiyle ilgilenmiyoruz. Yegane ve çok önemli böylesi bir faiz oranı varsa, bunu nötr faiz oranı, yani sistemin diğer parametreleri veri iken, yukarıdaki anlamda tam istihdamla uyumlu doğal faiz oranı olarak tanımlayacağız. Nötr faiz oranı, daha kesin çizgilerle istihdam esnekliğinin bir bütün olarak sıfır olduğu çıktı ve istihdam

düzeyinde dengede olan faiz oranı olarak tanımlanabilir" (Keynes, 2008: 208).

Bu satırlarda Keynes'i şu veya bu adla yeniden yorumlayanlara verilmiş çok önemli bir mesaj vardır. Finansal hareketlere ne düzeyde müdahale edilmesinin yeterli ve doğru müdahale anlamına geleceğinin tartışıldığı günümüzde, Keynes bu müdahalenin somut zemini tarif etmiştir.

Keynes'in klasik iktisadın önermeleri ile arasına derin çizgiler çizen şu uyarılara kulak vermek, bugünü sağa sola sapmadan yorumlamamıza da olanak tanıyacaktır.

Klasik teori bankacılık otoritesinin ya da doğal güçlerin piyasa faiz oranının yukarıdaki koşullardan biri ya da diğerini sağlayacağını varsaymaktadır. Bu varsayımına konu olan uygulamaları yönetecek kanunlar ve toplumun üretken kaynaklarının ödüllendirilmesi araştırılmaktadır. Bu sınırlama çerçevesinde çıktı hacmi sadece cari donanım ve teknik ile varsayılan sabit istihdam düzeyine bağlıdır ve bu şekilde Ricardiyen dünyaya emin adımlarla yerleşmiş oluyoruz (Keynes, 2008: 209).

Keynes bize tam da bu Ricardiyen dünyanın tuzağına düşmeden analizimizi derinleştirmenin yolunu açmıştır.

"Parasal faiz oranında meydana gelen artış, para üretimini (hipotezimiz çerçevesinde, üretimi tam anlamıyla esnek olan) harekete geçirmeksizin, üretimin esnek olan tüm nesnelere çıktısını yavaşlatmaktadır. Diğer tüm meta faiz oranını belirleyen parasal faiz oranı, hipotez çerçevesinde gerçekleştirilemeyecek para üretimi için yatırımı harekete geçirmeksizin, diğer tüm emtianın üretiminde yatırımı önler (Keynes, 2008: 202).

İşte bu önleme üzerinden büyük miktarda sermaye finans sektörüne akarken, reel sektör yatırımlarına akmamaktadır. Kapitalizmin üretim ve tüketim mekanizmalarının işlemlerini engelleyen tıkanıklığın somut nedenleri burada yatmaktadır.

"Ortodoks iktisat tablosunun Keynes'e göre büyük boşluğu, öncelikle kapitalizmin parasallık boyutunu görmezden gelişinde, paraya ekonominin herhangi bir ürünü gibi, finansa herhangi bir piyasa gibi bakışında yatmaktadır. Oysa sistemin merkezi orasıdır... Kapitalizmin merkezinde serveti koruma ve büyütme meselesi vardır amma, iş bundan ibaret değildir. Bir de öteki yüzü vardır: Yatırım... Yatırımcı kararını sermayenin marjinal etkinliğini servetini güvencede tutabilmenin barometresi ile yani faiz oranı ile karşılaştırıp, kararlarını buna göre verecektir. Kapitalizmde menkul değerlerle fizik sermaye varlıkları arasındaki bağdaşma veya bağdaşmazlık likidite tercihinden, yani parayı tutup tutmamasından geçmektedir (Kuruç, 2007: 21).

Yatırımcıyı *beklenen* büyüklükler ilgilendirir, dolayısıyla, sermayenin marjinal etkinliği yalnızca teknolojiye değil yatırımcının psikolojine de bağlıdır. Yatırımcı eğer sermayenin marjinal etkinliği *faiz oranından daha büyükse*,

sermaye malını satın alır. Eğer piyasa faiz oranı daha büyükse, mali yatırım daha avantajlı hale gelir. Ekonominin bütünü açısından bakıldığında, Keynes, toplam yatırım miktarı artarken, sermayenin marjinal etkinliğinin azalacağını ileri sürmüştür. Bu gerçekten de akla uygundur, çünkü ilk önce en karlı yatırımlar, daha sonra daha az karlı olanlar ve en son olarak da karlılığı en çok piyasa faiz oranı kadar olan yatırımlar gerçekleştirilir. Dolayısıyla, sermayenin marjinal etkinliği tanım gereği faiz oranından bağımsız olmakla birlikte, yatırımlar bu noktaya kadar sürdürüldüğü için, her zaman faiz oranına doğru yakınsar. Öyleyse, faiz oranı sermayenin marjinal etkinliğini, bu da toplam yatırımı belirlemektedir. Dolayısıyla yatırım talebi faiz oranına dolaylı olarak bağımlıdır (Felderer ve Homburg, 2010: 113).

Liberal iktisadın piyasanın kendiliğinden düzenleyici mekanizması olarak gördüğü faiz oranları esnekliği, sistemde işlemez hale gelebilmektedir.

İktisadi iklimin bozulması –üretim fonksiyonu ve faiz oranı sabit kalırken- yatırım talebinde ani bir değişikliğe neden olabilir. Bunun nedeni yatırımcıların bekledikleri gelecekteki net gelir değerlerinin küçülmesidir; bu, sermayenin marjinal etkinliğini ve dolayısıyla yatırım talebini düşürecektir. Dahası işler kötüleşirken daha uzun bir gelecek onlara çok daha belirsiz görüneceği için, yatırımcıların daha hızlı bir amortisman amaçları kolayca anlaşılabilir. Bu ise faiz esnekliğinin azalmasına yol açacaktır. Hatta faiz esnekliğinin sıfıra bile inmesi olasıdır (Felderer ve Homburg, 2010: 114). Bu durumda ise liberal iktisadın argümanları doğrultusunda faiz oranları ile oynayarak ekonomiye yön verme imkanı tamamen ortadan kalkmış olacaktır.

Keynes'e göre ekonomik hayatta belirsizlik vardır ve belirsizlik bir yandan bireyin para talebini öte yandan da geleceğe yönelik beklentilerini ve sermayenin marjinal etkinliğini etkiler (Bocutoğlu, 2004: 114). Sermayenin marjinal etkinliği, sermayenin yönlendirildiği yatırımın karlılık oranıdır. Bu karlılık oranına dair belirsizlik, yatırımcıların faaliyetlerine yön verir. Özel sektör yatırım harcamalarına karar verirken, kısaca yatırım kararı verirken, faiz oranı ile sermayenin marjinal etkinliğini karşılaştırır. Yatırım kararı bir yandan geleceğe dönük beklentiler ve moral gibi psikolojik faktörlere, öte yandan faiz oranı ve sermayenin marjinal etkinliğine bağlıdır (Bocutoğlu, 2004: 115).

Geleneksel yaklaşımda para, "*numeraire*"dir ve değer kuramı–kesinlik ilişkisi vardır. Keynes'de ise para-yatırım (istihdam)–belirsizlik bağlantısı geçerlidir. Bu ilişki Keynesci devrimin özünü oluşturur ve paranın önemi, bugün ile gelecek arasında bağlantı kurmasındadır (Başoğlu, 2004: 15). Keynes'in teorisinde değişkenler arası bağlantılar derinlemesine analiz edilmiştir. Her değişkenin diğeri üzerindeki diyalektik etkisinin varlığı ortaya konmuştur. Klasik Makro iktisat teorisinde, parasal değişkenler reel değişkenleri etkilemez. Buna Klasik Dikotomi denir. Örneğin para arzı bir parasal değişkendir. İstihdam ve üretim seviyesi de birer reel değişkendir. Klasik *Dikatomi* ilkesi gereğince, para arzındaki artışlar, sadece fiyatlar genel seviyesini yükseltir fakat istihdam ve üretim seviyesini etkileyemez. Bu

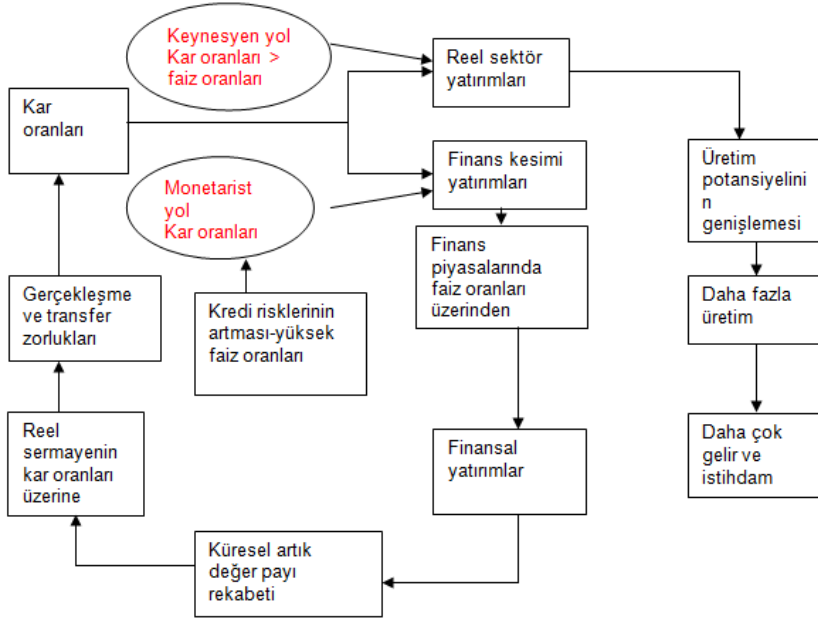
nedenle Klasik Makro İktisat teorisinde para yansızdır, yani istihdam ve üretim üzerinde etkisizdir. Bu nedenle de para politikasının etkisiz olduğunu savunur. Keynes'e göre ise Klasik Dikatomî ilkesi geçersizdir. Para yanlıdır, yani istihdam ve üretim seviyesi üzerinde etkilidir. Klasik Makro İktisat Teorisine göre bireyler sadece işlem (muamele) güdüsü ile para talep ederler. Buna karşılık Keynes'e göre bireyler işlem güdüsü, ihtiyat güdüsü, kar güdüsü ve spekülasyon güdüsü ile para talep ederler (Bocutoğlu, 2004: 113). Keynes, paranın geleneksel işlevi yanında (parayı bir aktif olarak görüp paradan para kazanmayı kuramsal olarak mümkün kılan) başka güdülerle de talep edilebileceği gerçeğine dikkat çeker. Bu likidite tercihi olarak anılmaktadır (Başoğlu, 2004: 14). Finans sektöründeki yığılmayı açıklayan, reel sektöre neden akışın gerçekleşmediğini ortaya koyan gerçekler de böylece açığa çıkmaktadır.

Paranın iktisadi döngü içerisindeki işlevi ile ilgili olarak liberal iktisat ile Keynes'in teorisi arasında birbirine tamamen zıt iki analiz yapılmıştır. Keynes'in bakış açısına göre faiz oranı monetarist bir fenomendir. Bu cümle ile faizin reel ekonominin bir ifadesi olmadığı, o halde Neo-Klasik yaklaşımda olduğu gibi sermaye mallarının fiziksel verimliliğini ya da tasarrufların değerlendirilme süresi anlamına gelmediği vurgulanmaktadır. Faiz oranları sermaye piyasası tarafından belirlenmektedir ve faiz, paranın belirli zamanla kısıtlı görevinin fiyatıdır. Faizler de ücretler gibi işletmeler için geri kazanılması gereken maliyetlerdir. Faiz oranı, işletme sektörü alacaklılarının alacakları bir tür vergi olarak yorumlanabilir. Faiz oranı ile üretim süreçlerinden elde edilmesi gereken kar oranları belirlenir, faiz oranlarının etkisi olmadığında ise böyle bir şey gündeme gelmeyecektir. Denge durumunda monetarist faiz oranı üretim piyasasının kar oranlarını belirler. Klasik-Neo Klasik bakış açısına göre ise bu süreç tam tersine işlemektedir, çünkü bu görüşe göre paranın faiz oranı, reel ekonominin kar oranına göre belirlenmektedir. Keynesyen yaklaşıma göre yatırımlar, monetarist biçimde belirlenen faiz oranlarına bağımlıdır ve reel ekonomi alanı, parasal ekonominin etkisinden bağımsız değerlendirilemez (Herr, 2001: 212).

Liberal iktisadın özgün yanını açıklayan kilit öneme sahip tespitler bu satırlarda gizlidir. Finans sermaye reel sektör ilişkisi kısır bir döngünün ortaya çıkmasını sağlamıştır. Finans sektörü kendi birikimini sağlarken reel sektörün kar oranları üzerinde de baskı oluşturmaktadır.

Faizler üretim sürecinde üretkenlik artışlarını zorlamakta ve üretilen değerlerin emek ve sermaye arasında paylaşım mekanizmalarının değişim olanaklarına sınırlama getirmektedir. Borçlular ve alacaklılar arasında konumlarının hiç değişmediği, alacaklıların başarısız işletmeler olduğu ve buradan tek yanlı bir sosyal ve ekonomik ilişki biçiminin yani; sürekli borçlulardan alacaklılara spiral biçiminde gelişen bir para transferinin sağlandığı bir sosyal yapı oluşmuştur. Bu yapı normal bir sosyal yapı değildir (Altvater ve Mahnkopf, 2004: 168).

Şekil 1. Keynesyen ve Monetarist Döngü²

Yukarıdaki tabloda görüldüğü şekliyle monetarist döngü ve Keynesyen döngü birbirinin tam tersi sonuçlar yaratmaktadır. Finans sermaye yatırımlarına giden kanal, faiz oranları sermayenin marjinal kar oranından daha düşük olduğunda, kontrol altına alınmaktadır. Bu durumda sermaye reel sektör yatırımlarına akmakta ve kapitalist sermaye birikimi sahibi kanallardan gelişimini sürdürebilmektedir. Reel sektör gerek meta gerek hizmet üretimini, talebi de geliştiren düzenlemeler ile yukarıya doğru bir trend üzerinden geliştirebilme olanağına kavuşabilmektedir.

Eğer faiz oranları liberal iktisadın monetarist teorisine uygun olarak serbest piyasa içerisinde belirlenir ise, dünya çapında finansal yatırımların spekülasyona dönüşen bir seyir izlediği ve çok büyük kar oranları ile reel sektörün kar oranlarına da baskı yaptığı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Finans sektöründen elde edilen kazançlar ile yarışan reel sektör, en ucuz üretimi gerçekleştirmek adına yoğun bir rekabet içerisine girmiştir. Dünya çapında mal ve hizmet üretimi piyasalarındaki kontrollerin ortadan kalkması ile en ucuza doğru, dibe doğru bir yarış gerçekleşmiştir. Emek maliyetleri üzerinden baskılanan reel sektör yatırımları uluslararası ölçekte ücretlerin ve alım gücünün düştüğü, işsizliğin arttığı, gelir dağılımının bozulduğu bir dünya yaratmıştır. Emek maliyetlerinin baskılanması alım gücünü düşürmekte, reel

² Kaynak: Altvater ve Mahnkopf, 2004: 168.

sektör yatırımları kar oranlarının cazibesi yitirmesine, işsizliğin artmasına neden olmakta ve bir kısır döngü ortaya çıkmaktadır.

Eğer reel faizler uzun bir süreçte gayrisafi milli hâsılanın büyüme oranının üstünde seyreder ise, bunun gelir dağılımı üzerinde doğrudan çok büyük etkileri olmaktadır. Borçlular fakirleşmekte ve borç verenler hızla zenginleşmektedirler. Herkes elindeki parayı çoğaltmaya çalışmakta ve bunun sonucunda kapitalizmin belli bir tarihsel formu gazino kapitalizmi, arbitraj³ kapitalizmi dediğimiz form ortaya çıkmaktadır. Uluslararası düzeyde Keynesyen form işlediğinde ise faizler ulaşılabilir kar oranlarının aşağısına düşürüldüğünde, reel sektör yatırımları, üretim, gelir, istihdam uyumlu hale gelebilmektedir. Monetarist model uygulandığında ise, faiz oranları reel sektördeki kar oranlarının üzerindedir ve bunun ekonomi ve toplum üzerinde patolojik etkileri olmaktadır (Altvater ve Mahnkopf 2004: 170).

Dünyada açlık, yoksulluk ve işsizliğin vardığı düzey ortada iken, birikmiş sermayenin gerçek değer yaratan kanallara akması, monetarist iktisat politikalarından nemalanan sermaye kesiminin iktidarı nedeniyle gerçekleşmektedir. Bu iktidarın teorik argümanları ise, başta Keynes'in teorisine liberal iktisat çerçevesinde karşı çıkmak, ya da Keynes'in teorisinin içine liberal iktisadın argümanlarının farklı dozlarda enjekte edilmesi ile gerçekleştirilmektedir.

Parasalcı politikalar iktisadi krizi ağırlaştırarak işsiz sayısında büyük bir artışa neden olmuştur. Enflasyonun düşmesi ekonominin düzelmesi anlamına gelmemiştir. İktisadi durgunluğun ortaya çıkması ile tüketimle yatırımlar aşağı çekilmiştir.

Likidite tercihi ile bağlantılı olarak reel sektöre akmayan sermayenin ekonomik sistemdeki görünür yüzü işsizlik şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlantıyı Galbraith'in analizinde tüm çıplaklığı ile bulabiliriz.

"İktisadın nihai sorunu mal fiyatlarının nasıl tespit edildiği değildir. Sonucunda meydana gelen gelirin nasıl dağıtıldığı da değildir. Önemli soru üretim ve istihdam düzeyinin nasıl belirleneceğidir. Üretim istihdam ve gelir artarken ilave gelir artışlarından sağlanan tüketim azalır, Keynes'in tarihsel formüleştirmesinde marjinal tüketim eğilimi düşer, yani tasarruflar artar. Klasik iktisatçıların ileri sürdüğü gibi, düşürülmüş faiz oranları nedeni ile bu tasarrufların yatırıma dönüşmesinin garantisi yoktur, yani harcanmıştır. Kişinin ya da firmanın likidite tercihini yansıtan çeşitli ihtiyati nedenlerden dolayı harcanmamış olduğu ileri sürülebilir. Gelir tasarruf edildiğinde ya da harcanmadığında, mal ve hizmetler temelindeki toplam talep-toplam efektif talep- düşer. Buna bağlı olarak, üretim ve istihdam geriler. Düşüş, tasarruflar azalana kadar devam eder. Bu azalan gelirle artan marjinal tüketim eğiliminin bastırılması, hatta zorlanması ile mümkün olur. O zaman azalan tasarruf daha az hızla düşen yatırım harcamaları düzeyince massedilir. Klasik

³ Arbitraj, döviz piyasasındaki ya da ülkeler arasındaki faiz oranlarındaki farktan yararlanmak üzere fonların kısa vadeli ve hızlı hareketlerini ifade eden bir terimdir. Değişik piyasalarda oluşan fiyat farklılıklarından yararlanmak sebebiyle yapılan hisse senedi, değerli maden ve evrak işleri de arbitraj kapsamına girer.

görüşteki gibi, tasarrufla yatırım eşit olmalıdır; tasarruf yatırımıyla dengelenmelidir. Ancak Keynes'in önermesindeki fark bundan böyle onların tam istihdamda zorunlu ya da normal olarak eşit olmamalarıdır. Tasarrufu yatırımla eşitlemek ve böylece tasarrufun harcanmasını sağlamak gelirden azalmayı ve yoksulluğu getirebilir. Yani ekonomideki denge durumu, zorunlu tam istihdam üzerine kurulu değildir, farklı ve hatta şiddetli işsizlik düzeylerinde sağlanabilir. Bu eksik istihdam dengesidir (Galbraith, 2004: 214).

Bu eksik istihdam dengesinin nasıl kurulabildiğini bugünkü iktisadi olgular tüm çıplaklığı ile ispatlamaktadır. Enflasyon oranları düşmüştür. Ekonomi dengededir ve işsizlik sürekli artmaktadır.

Klasik iktisat işsizliği yapısal bir sorun haline getiren işleyiş mekanizmaları önermektedir. Tam bir kısır döngüye neden olan analizleri, işsizliğin nedenlerini ortadan kaldırmak yerine onları daha da derinleştirecek niteliktedir. İşsizliğin nedeni olarak sendikaların taleplerini, çok yüksek ve katı olan ücretleri gösteren klasik iktisadın görüşlerinin tam tersine Keynes şunları öneriyordu:

"İş değiştirme sürecindekiler ya da becerileri veya niteliklerinin uygun olmaması nedeni ile işsiz kalanlar dışında, klasik bağlamda işsizlik baş gösterdiğinde kabul edilen neden, çok yüksek ya da çok katı olan ücretlerdir. Sendikalar ve talepleri açık bir nedendir. İlave işçiden sağlanan gelir, işgücünün artmasından sağlanan gelir, gereken ücretleri karşılamaz. Direnişin olduğu yerde ücretlerin düşürülmesi ile boşta işsizler işe dönecekti. Bu Keynes ile çok dikkat çekici bir biçimde artık öyle değildi, bir işveren için doğru olan, hepsi için doğru değildi... İşverenler işsizlik zamanlarında genel olarak düşük ücret verselerdi, satın alma gücü akışı-toplam efektif talep- azalan ücretlerle azalır. O zaman azalan efektif talep işsizliği arttırırdı. İşsizlik yüksek ücretlerin -ya da işçi sendikalarının- suçu olamazdı (Galbraith, 2004: 214).

Keynes'in Makro İktisat teorisine göre, ekonomi kendi haline bırakıldığında yani devlet müdahale etmediğinde, ekonomi kendiliğinden tam istihdam seviyesinde dengeye gelmez, eksik istihdam seviyesinde dengeye gelir ve işsizlik ortaya çıkar. Ekonomiyi kendiliğinden tam istihdam seviyesinde dengeye getirecek bir otomatik dengeleme mekanizması (görünmeyen el) yoktur. Bu nedenle devletin maliye ve para politikaları ile ekonomiye müdahale etmesi gerekir (Bocutoğlu, 2004: 111).

Keynes'e göre ekonomi kural olarak eksik istihdam seviyesinde dengede bulunduğu için, ekonomide sermaye kapasitesi ve işgücü tam kullanılmamakta, maksimum reel üretim ve gelir seviyesine ulaşılmamaktadır. Bunun anlamı dünyada üretime ve insanların ihtiyaçlarına yönelik yatırımlara dönmeyen büyük bir para sermaye miktarının varlığı demektir. Devasa bir para miktarı elde birikmekte ve gerçekten değer üretilecek alanlara akmamaktadır. Çok büyük oranda işsizlik varken, ekonominin dengede olduğu iddia edilmektedir. İnsanlığın ihtiyaçlarına cevap verecek üretim ve tüketim dengeleri kurulmamaktadır. Belirli bir sermaye

grubunun çıkarları pahasına tüm değer yaratan kanlar tıkanmış insanlar işsizliğe ve yoksulluğa mahkum edilmiştir. Keynes kendi döneminin tahlilini yaparken epey iyimser bir yorumda bulunarak, "kapitalizmin rantıye aşaması geçici bir aşamadır ve tamamlanarak sona erecektir" demiştir. Keynes'in tahminleri aksine kapitalizmin rantıye aşaması geçici olmamış ve tekrar geri dönmüştür. Hem de tüm heybeti ve gücü ile.

Finans Sermayenin Uluslararası Ölçekte Dolaşım Mekanizmaları

Bretton Woods Sisteminin 1973 de ortadan kaldırılması, insanlığın kaderini benzeri görülmeyen bir şekilde etkileyen bir ekonomi dalının patlarcasına yükselmesine yol açmıştır: *Küresel Finans Sermayesi*. Uluslararası finans (yani büyük ölçüde ABD finans kesimi) bu dönemde iki aşamalı bir strateji geliştirmiştir: 1) Finansal düzenlemelerden kurtulma, (ulusal eylemcilerin suç ortakıyla) belli ülkelere girmesine izin verilmesi; 2) reel sektör ile finans sektörü arasındaki ilişkilerin ikinci lehine ve özellikle de kendi (yani ABD finans kesimi) lehine olacak şekilde dönüştürülmesi (Dumenil ve Levy, 2008: 37).

O günkü konjonktürde, dünyanın egemen gücü ABD'nin çıkarlarına en uygun sermaye birikim alanı finans kapital olduğu için, kapitalist sistemin yeni modeli de monetarist (paracı) makro iktisat teorisi olmuştur. Gerek akademide, gerek siyasi ve iktisadi alanda kapitalizmin işleyişi için liberal iktisat teorisinin tek doğru teori olduğu ve Keynes'in teorisinin enflasyonu yükselten politikaları tetiklediği ve krize neden olduğu görüşü egemen kılınmaya çalışılmıştır. Keynes'in teorisi çerçevesinde kapitalizmin krizini yöneteceği ve işleyiş mekanizmalarını düzenleyeceği öne sürüldüğü için gerçekleştirilmiş olan sosyal devlet, sendikal haklar, tam istihdam, yüksek ücretler, çalışma saatlerinin kısaltılması gibi uygulamaların, kapitalist sistemin işleyişini tıkadığı ileri sürülmüştür. İşçi sınıfının dayatması ve mücadelesi sonucu bu hakların elde edilmiş olduğu ve bu haklar ile kapitalizmin çıkarlarının uyuşmadığı tezi yaygınlık kazanmıştır.

70'lerin sonunda gayrisafi milli hâsılanın reel büyüme oranları uzun vadeli gerçek faizlerin altına düşmüştür. Bu durum, artık büyüme oranları yükselmediği için "borçlu dostu" bir yüksek büyüme oranı ve düşük faiz siteminden, geri dönülmesine, yani bir karşı devrime yol açmıştır (Altvater ve Mahnkopf, 2004: 169). Bu karşı devrim Keynes'in önermelerine karşı yapılmış bir karşı devrimdir.

Anayolcu iktisat kuramında, Paranın Miktar Kuramı'nın yeniden diriltilmiş hali olan Milton Friedman'ın parasalcılığı Keynesciliği hedef alan suçlamalarda başı çekmiştir. Friedman 1970'lerin temel iktisadi sorunu enflasyonu, çok fazla miktarda paranın çok az miktarda malın peşinde olmasından kaynaklanan, tamamen parasal bir olgu olarak görmüştür. Eğer hükümetler enflasyondan uzak durmak istiyorlarsa, Miktar Kuramı'nın eski tavsiyelerine uymalı, yani para arzına gem vurmaliydılar (Lapavistas, 2008: 66).

Liberal iktisata dayalı uygulamalar sonucu dünya çapında serbestçe dolaşan para, finans sermayenin büyük çapta yoğunlaşmasına yol açmıştır. Aşağıdaki tablo dünyada finansal sermaye kanalındaki yığılan birikimi gözler önüne sermektedir.

Tablo 1. Bireşimli Tablo (Trilyon ABD \$, 2002)⁴

İşlem Kalemi	Tutar
Mal ve hizmet işlemleri (dünya gayri safi hasılası)	32.3
Döviz işlemleri	384,4
Uluslararası ticaret döviz işlemleri	8,0
İkincil finansal araç işlemleri	699,0

Biriken bu finans sermayenin dünya ölçeğindeki hareketi nasıl bir zeminde işlemektedir. Ülkeler arasında nasıl bir ilişki biçimi oluşmaktadır? Bu süreçleri yakından incelediğimizde şu tespitleri yapabiliriz.

Liberal iktisat teorisinin uygulanması ile dünyanın küreselleştiği, artık ulus devletlerin bir önemini kalmadığı söylenmiştir. Buradan çıkarak ulusların eşit ilişkiler çerçevesinde bir arada yaşadıkları ve geliştikleri üzerine teoriler üretilmiştir. Öncelikle şunu belirtmekte fayda vardır: Dünya benzer gelişmişlik düzeylerindeki ülkelerin kardeşçe yaşadıkları bir iktisadi düzenin çok uzağındadır. Liberal iktisat dünya çapında belirli güç ve iktidar ilişkilerinin gelişerek sürmesini ve dünya çapında bu eşitsizliklerin güçlenmesi sonucunu doğurmaktadır. Kapitalizmin liberal iktisadın egemenliğindeki bu tarihsel formuna ilişkin en açıklayıcı tanımlama "emperyalizm" olmaktadır⁵.

İçinde bulunduğumuz evredeki emperyalizmin, kapitalizmin başlangıç evresinden 1944'e kadarki dönemde uygulanan emperyalizmden önemli farkları bulunmaktadır. Patnaik'in şu tahlili ulus devletin yeni fonksiyonunu da açıklaması anlamında önemlidir. Bu "finansın küreselleşmesi olgusu" Lenin ve Hilferding'in hakkında yazdığı finans kapitalden oldukça farklı olan yeni bir uluslar arası finans kapital biçiminin doğuşuna temel oluşturmaktadır. Finans sermayenin metropol içerisindeki ulusal köklerinin, kendi ekonomisinin içindeki sanayi ile bütünleşmesi ve ülkenin ulus-devleti ile ilintisi bugün stratejik davranışı açısından ikinci derecede bir öneme sahiptir. Onun yerine elimizde olan; sanayi ile sadece önemsiz bir şekilde ilintili olan ama herhangi bir ulusal mülhaza ile kısıtlanmamış olarak dünya ölçeğinde kazanç beklentisi ve özellikle spekülatif kazanç beklentisi içinde olan bir finanstır. Bu koşullar altında, "ekonomik bölge" arayışı içinde birbiriyle çelişkiler içerisinde sıkışıp kalmış değişik finansal oligarşiler yerine, değişik "ekonomik bölgeler" arasındaki engellerin kaldırılarak dünyanın küreselleşmiş finansa serbestçe açılmış olması hiç şaşırtıcı değildir. Küresel savaşların patlak vermesine bile sebep olabilen emperyalistler arası husumetler yerine, bu tür husumetlerin

⁴ Amin, 2008: 129.

⁵ Keynes'in iktisat teorisine uygun düşen "emperyalizmin görece reddi" tanımlaması ile ilgili kapsamlı bir analiz için bkz. Boratav (2000).

susturulduğu, emperyalist güçler arasında daha ileri derecede ortak çıkarların bulunduğu bir durum mevcuttur (Patnaik, 2005: 50).

Amin, "sistemin malileştirilmesi kavramı oligopol finans sermayesinin çıkarları doğrultusunda yönetilen yeni bir iktisadi politikayı ifade eder" demekte ve devam etmektedir: Önde gelen yaklaşık on uluslararası bankadan (yirmi kadar daha dar kapsamlı banka da bunlara ilave edilebilir) bu bankaların şubeleri ve üyeleri tarafından yönetilen bir kurumsal yatırımcılar ağından yine bankalarla ilgili sigorta şirketleri ve büyük şirket gruplarından oluşan devasa bir oligopolün varlığından söz edilebilir. Bu finansal oligopol en büyük elli ya da yüz finans, sanayi, tarım, ticaret ve ulaştırma gruplarının da aktif yöneticileridir. Bunun temsil ettiği tekelvari güç; faiz oranlarını kendilerine göre belirleme yetkisine sahip ekonomi bakanlıklarını ve merkez bankalarını yetkilerinden arındırarak, üçlü grubun (ABD, Avrupa ve Japonya) yüksek finans kesiminin, küreselleşmiş finans kesiminin, küreselleşmiş finans piyasasının denetimini elinde tutmasını sağlar.

Kapitalizmin bir önceki evresinde; Keynesci dönemde ise devletler merkez bankaları aracılığıyla faiz oranlarını gerçek anlamıyla negatifte (enflasyon oranının altında) tutma hedefini gerçekleştirmişlerdir.

Amine'e göre neo-liberal politikalarla geline süreçte ise, yüksek finans kesiminin tutkuları ulusal piyasaların denetimiyle sınırlı değildir. Ayrıca tahakkümünü küresel bir düzleme de yaymak ister. "Küreselleşme" bu amaca hizmet etmek için devreye sokulmuş bir fetih stratejisinden başka bir şey değildir. Üçlü grubun finansal piyasalarının; finansal akışların denetimsizleştirilmesi ve dalgalı döviz kuru ilkesine bağlılık yoluyla iç içe geçirilmesi süreci; yüksek finans oligopolünün ortak çalışması sonucu verilen kararların ürünüdür. Bu yüksek finans kesiminin dayatmaları istekli ya da isteksiz olan Güney ülkelerine üçlü grubun emperyal aygıtları olan Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Foru (IMF) aracılığıyla kabul ettirilmektedir (Amin, 2008: 128).

Tüm sermaye akımlarını dünya ölçeğinde sistemli biçimde yürütebilmek için uluslararası finans kapital kendi kurumlarını geliştirmiştir; örneğin derecelendirme ajansları adı verilen kurumlar nereye gidilmesi gerektiğini değerlendiren kuruluşlardır. Bu kuruluşların performans kriterleri ulus devletin rolü hususunda son derece sıkıdır. Daha az devlet, mali sıkılık, parasal kısıtlar, tasarrufun artırılması gibi önlemler önerilmektedir.

Küreselleşme söylemleri ile üstü kapatılan ve eşitler arası bir iktisadi ilişki olarak tanımlanmaya çalışılan dünya düzeni, eşitsizler arası bir ilişkidir. Finans sermayenin birikim mekanizmaları, dünyadaki eşitsiz güç ilişkilerinden doğrudan etkilenmektedir. Bu yeni emperyalizm artık güçlülerin daha sıkı işbirliği yaparak, güçsüzlere boyun eğdirdiği bir düzendir. Uluslararası düzeyde var olan eşitsizliklerin derinleşmesi sonucunu da beraberinde getirmektedir.

Finans sermayesinin ulusal kökenlerinin onun davranışını doğrudan belirlediğini söyleyemeyiz. Ancak bu, küresel olarak hareket eden finansın

büyük çoğunluğunun metropol ülkelerden çekilmiş olduğu bir gerçeğini değiştirmez. Dolayısıyla finansın elde ettiği getirilerin ülkeler arasındaki dağılımında son derece büyük bir eşitsizlik vardır. Lehtarları fark gözetmeyen bir kardeşlik ve dostluk birliği oluştursalar bile, kendi ülkelerindeki ağırlıkları ülkeler arasında büyük farklılıklar gösterebilir, dolayısıyla hala ülkelerin kazanç ve kayıplarından söz edebiliriz. Diğer yandan finans; dünya kapitalizminin reel üretim yapısının üzerindeki bir üstyapıdır. Faaliyetleri, hala ulusal ekonomilere bağlı olan temel yapı üzerine yaptıkları etki ile yayılarak farklı ülkeleri farklı şekillerde etkiler. Dolayısıyla uluslararası finans kapitalin doğuşu belirli ülkelerin diğerlerine boyun eğmesine son vermez. Tam aksine, bu boyun eğmeyi kat kat şiddetlendirir ve bu şekilde yeni ve canlı bir emperyalizm yaratır (Patnaik, 2005: 51). Bu emperyalizmin dünya kapitalizminin reel üretim yapısına dayanan birikim mekanizmaları, ülkelerin işçi sınıflarının birbirine kırdırılması yoluyla gerçekleştirilir. Dibe doğru bir yarış, küreselleşen dünyanın finansal birikiminin tabanını oluşturur.

Çağcıl emperyalizm altında dış sömürünün devam etmesi başlangıçta ve sonrasında metropollerden kaynak transferini gerekli kılar. Bir başka deyişle, giderek yükselen düzeylerde finansal, endüstriyel ve ticari sermaye çevreye "ihraç edilmedikçe" metropol sermayesi tarafından fazla çıkarımı büyüyemez. İçinde bulunduğumuz evre, çevreden net kaynak transferinin emperyalist sitemin ayırt edici özelliklerini belirlemeye başladığı bir evre olarak gözükmektedir (Amin, 2005: 34).

Uluslararası düzeydeki eşitsizlikleri arttıran bir başka işleyişi de şöyle açıklayabiliriz:

"Finansın bir Üçüncü Dünya ekonomisine giriş ve çıkış zaman örüntüleri arasında temel bir asimetri vardır. Yani birinci dünya ülkelerinin paraları gerek birinci gerekse üçüncü dünyalardaki servet sahipleri tarafından servetlerini muhafaza edebilecekleri güvenli ortamlar olarak görülürken, üçüncü dünya ülkelerinin paralarını aynı şekilde görmemektedirler. Bu da birinci dünya ülkeleri paralarına doğru ani ve önemli miktarlarda hareketler meydana gelirken üçüncü dünya ülkeleri paralarına doğru gelmemesine sebep olur" (Patnaik, 2005: 55).

Çevre ekonomilerinde sermaye hesabının serbestleştirilmesi, yeni makroekonomik ilintilerin ortaya çıkmasına katkıda bulunur. Bu ülkelerdeki hükümetler ve ekonomi yönetimleri ulusal ekonomilerin genişlemelerinin/daralmalarının giderek dış sermaye akımlarına daha fazla bağımlı hale geldiğini ve dâhili mali para politikalarının katkılarının marjinal hale geldiğini görürler. Para politikaları üçüncü dünya ülkelerinden giderek artan bir şekilde özerkleşen ancak, *de facto*, IMF'nin gözetimi altına giren merkez bankalarına devredilirler. Finansal politikaların öncelikli hedefi, düzeyi sürekli yükselen kamu borcunun servisi ve borç ödeyememe riskinin azaltılması olmuştur. Bu, kamu bütçesinin faiz dışı fazlasının hedeflenmesiyle gerçekleştirilecektir. Dolayısıyla, ulusal ekonomilerin genişleme ve daralma evrelerini başlatan, esas itibarıyla, net sermaye hareketlerinin düzeyi ve

dalgalanmaları ve bunların dâhili makro değişkenler üzerindeki etkisidir (Amin, 2005: 39).

Bu finansal akımlar ile üçüncü dünya ülkeleri gerçek bir bağımlılık ilişkisi içine sokulmuşlardır. Hahnel'e göre, ödünç alan yabancılar daha yüksek faiz oranları ödemeye istekli oldukları için, kredilerin ülke içinden daha yararlı ya da üretken olması gerektiği de söylenemez... Uluslararası kredi sistemi konusunda daha da ciddi bir sorun, gelişmekte olan ekonomilerdeki üretim, uluslararası kredi sistemine daha sıkı bağlı olduğu ve kredi sistemi bozulduğu zaman, reel ekonomilerin ve onların sakinlerinin muazzam üretim, istihdam ve sermaye birikimi kayıplarına uğramalarıdır (Hahnel, 2004: 252).

Üçüncü dünya ülkelerine dayatılan iktisadi uygulamaların, uluslararası finans kapitalin sermaye birikim mekanizmaları ile uyumlu niteliği, kendisini gerçek anlamda deflasyonist politikalar ile açığa çıkarmaktadır.

Emperyalizmin şimdiki aşamasındaki hataya yer bırakmayan bir tercih olan deflasyonist⁶ politikadır ki, bu da bugün uluslararası finans kapitalin yeni bir biçiminin hegemonyasına işaret etmektedir. Rantiye çıkarları genellikle deflasyonist politikaları tercih ederler. Tipik olarak rantiyeye çıkarlarını tercih eden finans kapital de bu tercihi sergilemektedir (Patnaik, 2005: 49).

Gelişmekte olan ülkelerdeki sosyalizasyon süreci çok daha yaygındır, çünkü bağlı pozisyonda olmalarının yanı sıra, dış finansın ticari olmayan kaynaklarına erişimi giderek merkezileştiren uluslararası finansal kurumların titiz bir incelemesine tabi tutulurlar. Öyle ki, dâhili kırılma yalnızca finansal akımların değişkenliği sebebiyle artmaz, ayrıca finansal sistemin kurumsal yapısındaki değişiklik nedeniyle de artar. Üstelik riskin sosyalizasyonu süreci uluslararası finansal çıkarları koruduğu için, finansal krizler bütün akımların sona ermesiyle sonuçlanmaz. Portföy akımları ya da doğrudan yabancı yatırımlar gibi yeni akım türleri, borç krizinin ardından, borcu ikame eder. Bunun sebebi, finansal serbestleştirmenin sadece gelişmekte olan ülkeleri krize eğilimli hale getirmekle kalmayıp bir de deflasyon ortamına girmeye zorlamasıdır; bu ortam da büyüme ve insani gelişmeyi olumsuz yönde etkiler, dâhili varlıkların yabancı yatırımcılar tarafından kelepir fiyatlarla ele geçirilmelerine olanak verir (Chandrasekhar, 2005: 319).

Sonuç olarak üçüncü dünya ülkeleri bir kısır döngünün içerisine dahil edilmiş olmaktadır. Reel yatırımların , teknolojinin gelişiminin görece kötü

---

⁶ Deflasyon, fiyatlar genel seviyesinin sürekli bir şekilde düşmesi durumudur. Mal talebinin azalması, para arzının azalması, mal arzının artması, para talebinin artması. Bu koşulların ortaya çıkması ekonominin deflasyona girdiğinin işaretidir. Deflasyonun olduğu bir ortamda reel faizin ve maliyetlerin yüksek olması, girişimcileri faize yönlendirir. Alım gücünün düşmesi, talebin düşmesi ve üretimin düşmesi gerçekleşir. Ürettiği malları satmakta güçlük çeken sanayici, depoda ve raflarda kalan stokların maliyetlerinden kurtulmak için fiyatları düşürür. Hatta zararına satışa başlar. Firmalar da doğal olarak işçi çıkarmaya başlarlar. İşsizliğin artması, tüketim yapacak insan sayısını da azalttığından talep daha da kısılacaktır. Ülkeler deflasyona, ekonomideki potansiyel talebe karşı, tüketicinin elinde para olmadığı için girmektedirler. Bu sebeple üretim durmakta ve stoktaki malların satılabilmesi için fiyatlar düşürülmektedir.

koşulları, yüksek reel faiz sunan ekonomiler olmaları gereğini doğurmakta, yüksek reel faizler ise sömürü oranlarını gittikçe arttırmaktadır. Bir ülke bu borç sarmalına bir kez dahil olmuş ise sonu daha da büyük bir bağımlılık ilişkisine dönüşmektedir.

Eğer finansal serbestleştirme ilk başta sermaye akımlarını cezp etmekte başarılıysa, kaçınılmaz olarak daha fazla serbestleştirmeyi tetiklemekte ve finansal kırılganlığın artışına yol açmaktadır (Chandrasekhar, 2005: 291).

Bu tür bir akış bir kez meydana geldikten sonra, politika alanı birçok sebepten dolayı sınırlanır. Her şeyden önce, yabancı finansal yatırımcıların varlığı kaçınılmaz olarak mali politikaya, arz ekonomisi kısıtları ve talep yetersizliği ile ilişkili durumlardan tamamen bağımsız olarak deflasyonist bir yanlılık getirir. Finansal çıkarlar, birçok sebepten dolayı açık finansmanla yapılan devlet harcamalarının karşısındadır. Her şeyden önce açık finansman, sistemde mevcut likiditeyi arttıran bir etmen olarak görülmektedir ve bu da potansiyel olarak enflasyonisttir. Finans bakımından enflasyon lanetlenen bir olgudur çünkü finansal varlıkların gerçek değerini aşındırır. İkinci bir nokta, devlet harcamaları "otonom" karaktere sahip olduğundan bu tür otonom harcamaların finanse edilmesinde borçlanma olanaklarının kullanılması, finansal piyasalara kar güdüsüyle hareket etmeyen, keyfi davranan bir oyuncunun girmesi şeklinde görülür; öyle ki bu oyuncunun faaliyetleri finansal karları belirleyen faiz haddi farklılıklarını daha da tahmin edilemez hale getirebilir. Son olarak, eğer açık finansman devletin borç ve faiz yüklerinde önemli bir artışa yol açıyorsa, faiz hadlerini düşürmek amacıyla finansal piyasalara müdahale edilebilir ve finansal getiriler üzerinde olumsuz etkiler meydana getirebilir. Bu olasılığa karşı korunmak isteyen finansal çıkarlar, açık finansmana karşı çıkma eğilimi gösterir. Finansal yatırımcıların sonuçta genişlemeci mali politikalardan hoşlanmaması nedeniyle, finansal akımları cezp etmenin ya da mevcut finansal yatırımcıları tatmin etmenin yollarını arayan ülkeler, deflasyonist bir mali tutum benimsemeye zorlanırlar ve politika seçenekleri sınırlanır (Chandrasekhar, 2005: 290).

Liberal iktisat politikalarının uygulanması ile üçüncü dünya ülkeleri bir bağımlılık ilişkisinin içerisine sokulmakta ve bu ilişkiden uluslararası finans sermaye grubu çok önemli kazançlar elde etmektedir. Girilen deflasyon ortamı büyüme ve insani gelişmeyi olumsuz yönde etkilemekte, dâhili varlıkların yabancı yatırımcılar tarafından kelepirci fiyatlarla ele geçirilmelerine imkân vermektedir. Tefecilerin boyunduruğu altına aldıkları borçlulara uyguladıkları işlemler, yani eve haciz getirip, malını mülkünü yok pahasına el koyma işlemi, şimdi ulusal kaynaklara uygulanmaktadır. Modern tefecilik gücünü ve ölçeğini büyütüştür. Bu haciz işlemleri özelleştirme politikaları çerçevesinde yürütülmektedir.

Finans kapital, kapislerine boyun eğmeyen, görüşlerine ters düşen herhangi bir ekonomi içerisindeki sınıf güçlerinin bağıntısındaki değişikliğe karşı bağımsızlık kazanmıştır. Kapislerine boyun eğmeyen her ekonomiden, yani kibarca isimlendirdiği şekliyle "yatırımcı güvenini" kaybetme yolunu

seçen her ekonomiden çekip gidebilir (Patnaik, 2005: 49). Giriş ve çıkış hızları arasındaki asimetrinin bir sonucu olarak, çıkış meydana geldiğinde, önemli miktarlarda rezervlere sahip olunulan durumlarda bile hükümetler bazı "ayarlamalar" yaparlar. IMF gibi kurumlar bazı rüşvetlerin verilmesini tavsiye ederler. Sevilen bir rüşvet türü ulusal varlıkların kelepir fiyatlarla özelleştirilmesine, yani "ulusal niteliğini kaybetmesini" hedefler (Patnaik, 2005: 55). Bu tarz bir iktisadi zor, sadece sahip olunan maddi varlıkları değil, doğal varlıkları da tehdit eden bir düzeye gelmiştir. Her ülkenin akarsuları, gölleri, doğal kaynakları bu güçlerin tehdidi altındadır. Ülkeler kendi kendilerine yeten ekonomiler olmaktan çıkmışlardır. Bir yanda büyük işsiz yığınları, diğer yanda tarım, hayvancılık ve sanayinin birçok dalında üretim yapamayan ekonomiler oluşmuştur. Piyasanın belirlediği kutsal fiyat mekanizmaları dışında, hiçbir ortak çıkar meşru görülmemektedir.

Çözüm Önerileri

Dünya iktisadının monetarist politikalar dolayımında nasıl şekillendiği ve üçüncü dünyanın yüksek faiz ödemelerinden birikim sağlayan finans sermaye grubunun bu gelirlerini garanti almak için başvurduğu yolları sergiledik.

Keynes'in teorisinin bütünlüğünü bozup, eklektik biçimde her bir parçasından bir öneri türetilmektedir. Örneğin finans sektörünün kar oranlarına müdahale etmeden, devletin talep yaratıcı politikalara başvurması ve durgunluğu aşması bu eklektik önermelerden biridir. Ancak, devletin sıkı para politikaları, deflasyonist politikalar, küreselleşme ve dışa açılma ile uluslararası pazarın dibe doğru yarışına uyum sağlama, dolayısıyla reel sektörün kar oranları üzerindeki baskılar ve bu baskıların somutlandığı yer olan ücretler ve alım gücü üzerindeki baskı bir kısır döngünün temel elemanlarını sergilemektedir. Bu bütünsel bir kısır döngüdür ve bir parçasını düzelterek işin içinden çıkmak mümkün değildir. Eksik istihdam dengesi, bugünkü işsizliği açıklayan somut bir teoridir.

Keynes bu kısır döngünün tüm elemanlarını bütünsel bir biçimde yerli yerine oturtmuş ve çözümleri de sıralamıştır.

Keynes'in iktisat politikası dolayımında kritik öneme sahip önermesi, Bretton Woods Anlaşmasının taslağında ifadesini bulmaktadır. Faiz oranlarının reel sektörün marjinal kar oranlarından yüksek olması durumunda bir kısır döngü başlatılmaktadır. Keynes'in devamı olduğunu söyleyen birçok ekol, bu noktada asıl çözümü hasıraltı etmektedir. Bunu yaparken de Keynes'in adı çokça kullanılmaktadır. Bir ekolün Keynes'in ne düzeyde samimi bir takipçisi olup olmadığının ölçütü, uluslararası finans sermayesinin birikimlerine ne düzeyde sınırlama getirip getirmediği ile ölçülebilir. Bu ölçüt Keynes'in teorisinin özüne uygun düşüp düşmeme konusunda kullanılabilir. Sahici bir mihenk taşı oluşturmaktadır.

Dünya üzerinde tehlikeli bir denge oluşmuştur. Alınacak önlemleri, dünya iktisadi elitleri kısa vadeli çıkarları doğrultusunda tıkamaktadırlar.

Akademide egemen olan iktisat politikaları da bu çıkarlar ile uyum içerisinde olan ya da bunlara fazla zarar vermeyen formüller üzerinden şekillenmektedir. Bunlar kendilerini liberal iktisadın çeşitli ekolleri olarak tanımlayabildikleri gibi, Keynes'in adını kullanan çeşitli teoriler olarak da ortaya çıkabilmektedirler.

Esasen yaşanan deneyimlerle ilgili ve sermaye kontrollerinin kullanılması imkânları ile ilgili olarak yazı, finansal serbestleşmeyi bir veri olarak kabul etmekte ve politika yapıcılarının "finansal istikrarı sağlamalarına, arzulanan yatırım ve finansman düzenlemelerini cesaretlendirmelerine, otonom politikaları zenginleştirmelerine" yardımcı olacak önlemleri bulmaya çalışmaktadır. Bu da girişlerin doğası, vadeleri ve yönü ile ilgili bazı düzenlemeleri ima etmektedir. (Chandrasekhar, 2005: 289).

Tartışılan konular; kaynaklar bakımından girişler üzerinde bazı kontrollerin sağlanması (örneğin hedge fonlarının kabul edilmemesi), finansal girişlerde farklı vadelerin belirlenebilmesi, kalış süresine ilişkin bazı koşulların ileri sürülmesi, faaliyetlere ilişkin koşulların belirlenebilmesine ilişkindir.

Sermayenin kısa vadeli borçlanma gibi ülkeleri krize daha müsait duruma sokan belirli biçimlerinin dışarıda tutulmasının mümkün olduğuna inananlar ile diğer yanda bunun mümkün olmadığını ya da başarı ile sürdürülemeyeceğine inananlar arasında tartışma yaşanmaktadır.

Tobin vergisi bu anlamda popüler olan bir tartışmadır. Finansal işlemler üzerinden alınacak yüzde 1 veya 2 oranında küçük miktarda bir vergi ile kısa vadeli finansal giriş çıkışların önüne geçmeyi hedeflemektedir. Bu vergiye ilişkin olumlu bakanların yanı sıra, "Bir tutam kum' kadar küçük Tobin vergisi 'bir tutam kum' kadar küçük döviz kuru değişikliklerinin beklendiği dönemlerde spekülâtif ateşi düşürebilir" tespiti yapanlar da vardır (Chandrasekhar, 2005: 289).

Finans kesimindeki kar oranlarının cazibesi ile oraya yığılan sermayenin reel sektörün kar oranları üzerinde baskı yapması süreci küreselleşme politikaları ile bütünleşmiştir. En ucuz ürün ve hizmet üretmek için dünya çapında dibe doğru bir yarış başlamıştır. Bu anlamda bir ülkenin alacağı önlemler sadece finansal giriş çıkışların ufak çapta kontrolü ile sınırlı kalmaz. Meta ve hizmet üretiminin de kontrol altına alınması gerekmektedir.

Sermaye girişleri üzerine çok sıkı kontroller koyma konusu ülkelerin yaşadığı krizler sonrası sıkça gündeme gelmeye başlamıştır. Sermaye girişlerinin doğası ve kapsamı üzerindeki sıkı kontroller ile ilgili bütün tavsiyelerden, ülkelerin, eğer mutlaka gerekirse, mal üretimini ve ticaretini serbestleştirmeyi durdurmaları; ancak bu süreci finansal hizmetleri de kapsayacak şekilde genişletmelerinin savunulduğu anlamı çıkmaktaydı (Chandrasekhar, 2005: 289). Bütün bunlar, finansal serbestleştirme sonrası sermaye kontrol önlemlerinin kullanılmasının tek başına yeteli düzeyde para ve maliye politikalarının otonomisini garanti edemeyeceğine ve bu tür tedbirlerin uzun süre sürdürülmesinin zorluklar arz edeceğine işaret

etmektedir (Chandrasekhar, 2005: 291). Bu durumda, sadece girişleri ya da çıkışları düzenleyici önlemlere odaklanmak yeterli olmayacaktır.

Yaratılan işleyiş içerisinde gerek mal ve hizmet, gerek para ve maliye politikaları, gerekse ülkenin kurumsal düzenlemeleri bir bütün oluşturmaktadır. Dolayısıyla; eğer ülkeler kurumsal yapılarını önemli ölçüde değiştirmemişlerse, sermaye kontrolleri empoze etme girişimlerinin, kurumsal değişim sürecini önleme çabalarıyla desteklenmesi gerekir. (Chandrasekhar, 2005: 319)

Liberal iktisat politikaları dolayımında dünya çapında işletilen sistem her ülkenin kurumsal yapısı ile oynayan bir dönüşümü gerekli kılmıştır. Ülkeler adım adım bu kurumsal değişiklikleri uygulayarak, uluslararası finans ağına sistematik biçimde düşürülmektedirler. Bu anlamda her ülke iktisadi, siyasi, hukuki ve ideolojik ayakları olan bu kurumsal dönüşüm sürecine karşı bilinçli alternatif politikalar üretmek durumundadır. Bir ülkedeki kurumsal düzenlemeler parlamenter sistemden, o ülkenin anayasasına kadar, yürütme, yargı ve yasama ilişkilerine kadar geniş bir çerçevede değerlendirilmelidir.

Dünya tehlikeli bir batağa sürüklenmiştir. Finans sermayenin çıkarlarına odaklı bu bataktan çıkmak, önce bunun bilgisini çoğaltmaktan geçmektedir. Keynes'in teorisi bütünsel bir alternatif olması anlamında aşılammış bir teoridir. Elimize çok somut uygulanabilir reçeteler vermektedir. Hahnel'e göre "Fiili üretimi potansiyel GSMH'ya ve çevrimsel işsizliği asgari bir düzeye yakın tutmak amacı ile toplam talebin mali ve parasal politikalar aracılığı ile yönetilmesini engelleyecek hiçbir sebep yoktur". Yani teknik ya da entelektüel hiçbir neden yoktur. Elbette dünyanın hegemonik süper gücü tek yanlı davranmakta ısrar ettiği zaman, uluslararası makro iktisat politikasının eşgüdümlü olması engellenir (Hahnel, 2004: 346).

Bugün elimizde somut politik önermeler oluşturma açısından Keynes'in teorisinin bir diğer önemi şu noktada ortaya çıkmaktadır: Keynes işçi sınıfının verdiği eşitlik ve özgürlük mücadelesinde onların eline şöyle bir koz vermektedir: "İşçi sınıfına daha çok özgürlük ve eşitlik sağlayan haklar, grevli toplu sözleşmeli sendikal düzen, güvenceli iş, yüksek ücretler, kamusal hakların boyutların genişletilmesi, tam istihdam, çalışma saatlerinin kısaltılması, kapitalist sistemin işleyişini bozmaz aksine düzeltir". Keynes bu anlamda finans sermaye dışında kalan tüm toplum kesimlerinin çıkarlarının ortaklaşacağı bir iktisat modelinin bütünsel yapısını oluşturmuştur.

Faiz oranlarındaki dönemsel oynamalar ile meydana gelen düşüşlere ya da para hareketlerine uygulanacak vergilere dayalı düzenleme mekanizmalarının etkinliği, dibe doğru yarışı yukarıya döndürecek etkinlik düzeyine erişinceye kadar, ekonominin birikim süreçlerinde nitel bir dönüşüm gerçekleşmeyecektir. Yani finans kapital üzerinden biriken sermayeye kaçışı engelleyecek somut sınırların ve müdahale düzeylerinin saptanması gerekmektedir. Bu saptamaların hayata geçebilmesi ise ancak politik bir mücadele ile mümkündür. Finans kapitalin karlarına, toplumun diğer tüm kesimleri lehine son vermek gerekmektedir. Bu politik eylemin en önemli

altyapısını böyle bir iktisadi aklın hem bilimsel hem de felsefi temellerin ortaya koyulması oluşturacaktır. Akademide Keynes üzerinden yürütülen tartışların geliştirilmesi ve bu tartışmaların karmaşık yapısının sadeleştirilmesi, tek başına önemli bir entelektüel faaliyet olmayıp, politik bir mücadelenin de önemli bir parçasıdır.

Kaynakça

- Altwater, E. & Mahnkopf, B., 2004, *Grenzen der Globalisierung*, Verlag Westfaelisches Dampfboot, Münster.
- Amin, S., 2005, "Yeni Emperyalizm", *Yeni Emperyalizmin Ekonomisi*, çev. Yüzak, E., s. 10-46, Yeni Hayat, İstanbul.
- Amin, S., 2008, "Piyasa Ekonomisi" mi Oligopol-Finans Kapitalizmi mi?" *Neoliberalizm ve Kriz*, s. 123-136, Kalkedon, İstanbul.
- Başoğlu U. Ölmezoğulları & N. Parasız İ., 2004, *İktisatta Devrimler ve Karşı Devrimler*, Alfa, İstanbul.
- Bocutoğlu, E., 2004, *Makro İktisat Keynesyen Teori ve Politikalar*, Derya, Trabzon.
- Boratav, K., 2000, "Emperyalizm mi? Küreselleşme mi?", *Küreselleşme*, der. Tonak, A., s. 15-25, İmge Yayınevi, İstanbul.
- Chandrasekhar, C. P., 2005, "Mali Serbestleştirme, Kırılganlık ve Riskin Sosyalizasyonu: Sermaye Kontrolleri İşe Yarayabilir mi?", içinde *Yeni Emperyalizmin Ekonomisi*, çev. Yüzak, E., s. 282-319, Yeni Hayat, İstanbul.
- Daldal, Ş., 2006, "Neo-liberal Politikalar ve Hegemonya Krizi", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 1: 163-181.
- Daldal, Ş., 2008, "Kısaçık Altında Neo-liberalizm", içinde *Yeni Toplum Yeni Siyaset*, s. 141-179, Kalkedon, İstanbul.
- Daldal, N. Ş., 2009, "Bütünsel Bir Sanayileşme Modeli: Makro Reform ve Mikro Reform İlişkisi", içinde *Alternatif Sanayileşme Önerileri*, der. Konukman, A., Sönmez, M. & Daldal, Ş. N., s. 73-116, Kalkedon, İstanbul.
- Dumenil, G. Levy, D., 2007, "Neoliberal (Karşı) Devrim", *Neoliberalizm*, Yordam Kitap, İstanbul.
- Felderer, B. & Homburg, S., 2010, *Makro İktisat ve Yeni Makro İktisat*, Efil, Ankara.
- Galbraith, J. K., 2004, *İktisat Tarihi*, Dost Kitapevi, Ankara.
- Grefe, C. Grefrfrath, M. Schumann, H., 2003, *ATTAC*, çev. Hastürk, Ü., Çitlembik Yayınları, İstanbul.
- Hahnel, R., 2004, *Siyasal İktisadın ABC'si*, Ayrıntı, İstanbul.
- Herr, H., 2001, "Keynes und seine Interpreten", *PROKLA Zeitschrift für kritische Sozialwissenschaft*, Heft 123, 31 (2): 203-225.
- Keynes, J. M., 2008, *Genel Teori*, çev. Akalın, U. S., Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Kuruç, B., 2007, "Ortodoksluktan Çıkış İçin Bir Kitap: Genel Teori", *Mülkiye Dergisi*, 256: 17-29.
- Lapavistas, C., 2007, "Neoliberal Dönemde Anayolcu İktisat Kuramı", *Neoliberalizm*, Yordam Kitap, İstanbul.
- Muchlinski, E., 2005, "Kontroversen in der internationalen Währungspolitik. Retrospektive zu Keynes-White-Boughton und IMF", *Zeitschrift für Okonomie*, 2 (1): 57 - 73.
- Patnaik, P., 2005, "Yeni Emperyalizm", içinde *Yeni Emperyalizmin Ekonomisi*, çev. Yüzak, E., s. 10-46, Yeni Hayat, İstanbul.
- Samuelson A. P., 1973, *İktisat*, çev. Demirgil, D., Menteş Kitapevi, İstanbul.
- Skydelsky, R., 2003, *Keynes*, Altın Kitaplar, İstanbul.